Papiamento: Oorsprong en etymologie

Papiamento wordt wel een creoolse taal of een pidgintaal genoemd. Wat is nu een creoolse taal of een pidgintaal precies?

Door Rita Rita Oosterwijk

Door handel, kolonisatie en slavernij kwamen meerdere groepen die onderling onverstaanbare talen spraken regelmatig met elkaar in contact. In dit soort situaties kan er een nieuwe taal onstaan die in zijn structuur trekken kan vertonen van elk van de moedertalen van de desbetreffende bevolkingsgroepen, maar die vooral ook opvalt door trekken die in geen van de moedertalen zijn terug te vinden. Zo'n taal wordt ook wel mengtaal genoemd.

Bij een oppervlakkige beschouwing van de "nieuwe taal" wordt snel de conclusie getrokken dat het zou gaan om een mengelmoes van talen. Zolang de nieuwe taal door alle sprekers ervan slechts wordt gebruikt als "lingua franca" dat wil zeggen alleen gebruikt voor de contacten tussen de verschillende groepen, terwijl daarnaast de oorspronkelijke moedertalen hun functie binnen elke groep onverminderd blijven vervullen, zal het nieuwe taalmateriaal beperkt blijven tot datgene wat bij de onderlinge contacten strikt noodzakelijk is, waarbij in vergelijking met de oorspronkelijke talen aanzienlijke reductie plaats kan vinden. In zo'n geval is er sprake van een pidgintaal. Als de contacten gedurende langere tijd gehandhaafd worden, doet zich vaak het verschijnsel voor dat een moedertaal gaat wijken voor de nieuwe pidgintaal, die daardoor de status van moedertaal verkrijgt, hetgeen aangeduid wordt met de term creoolse taal. De functie die deze taal daardoor in de maatschappij gaat vervullen wordt in belangrijke mate uitgebouwd en gediversifieerd, en alnaargelang tengevolge van deze taak uitbreiding daaraan behoefte ontstaat, wordt de taal met nieuwe woorden aangevuld. Dit verschijnsel wordt ook wel expansie genoemd. Ook indien de pidgintaal geen moedertaal rol vervult terwijl de contacten steeds veelvuldiger worden, kan een pidgintaal een expansie ondergaan.

In veel gevallen is het lexicon van een pidgin- of creoolse taal hoofdzakelijk van een van de oorspronkelijke talen afgeleid. Over het algemeen is dat de taal van de Europese machthebbers. Indien er een machtswisseling plaatsvindt, hetgeen in de 17e en 18e eeuw nog weleens voorkwam, werd zo'n pidgintaal vaak vernieuwd; bijna alle oospronkelijke woorden werden dan vervangen door woorden van de taal van de nieuwe machthebbers. De oorspronkelijke woordenschat kan echter wel gehandhaafd worden, terwijl de uitbreidingen die onder het nieuwe regime plaatsvinden aan de taal van de nieuwe machthebbers ontleend kan worden, maar ook indien de taalcontacten met de vroegere heersers niet geheel wegvallen- ook aan die van de vroegere machthebbers. Een dergelijke ontwikkeling heeft zich op de Benedenwindse eilanden voorgedaan, waar spoedig na de verovering door de Westindische Compagnie Spaans sprekende missionarissen werden toegelaten.

Er zijn twee verschijnselen in verband met pidgintalen en Creoolse talen die opvallend zijn. In de eerste plaats is het zo dat in veel van deze talen in allerlei delen van de wereld enkele woorden voorkomen die waarschijnlijk uit het Portugees zijn afgeleid. Deze opvallende overeenkomst tussen de verschillende talen heeft geleid tot een theorie, waarbij men ervan uitgaat dat de meeste, zo niet alle pidgintalen oorspronkelijk een van het Portugees afgeleide woordenschat hebben gehad. Deze theorie kan echter moeilijk in voldoende mate worden onderbouwd. Het tweede verschijnsel betreft de structuurelementen van de pidgins en creoolse talen, die niet zijn terug te brengen tot die van de oorspronkelijke moedertalen, en die grote overeenkomsten met elkaar vertonen, ook in gevallen waarin de loop der geschiedenis geen contacten tussen de verschillende taalgroepen zijn geweest. Vanuit het standpunt van de theorie van de universele grammatica wordt aangenomen dat wanneer mensen op natuurlijke wijze een nieuwe taal ontwikkelen, zij daarbij uitgaan van algemene structuren die voor alle mensen gelijk zijn. Deze theorie wijst ook op verschijnselen als het opzettelijk vereenvoudigen van de moedertaal in contacten met buitenlanders die slechts een gebrekkige kennis van deze taal hebben.

Ten aanzien van de structuren die zijn afgeleid van de Westeuropese talen, valt op, dat aanvankelijk simplificatie optreedt, met als een van de opvallende kenmerken: het aanbrengen van regelmatigheden waar in de oorspronkelijke taal onregelmatigheden of zogenoemde uitzonderingen bestaan. In latere perioden komt dan bij de expansie complicatie voor, waarbij onregelmatigheden ontstaan.

ETYMOLOGIE

In Aruba heeft men gekozen voor een spelling van het Papiamento gebaseerd op etymologie. Etymologie is de wetenschap die de herkomst van woorden bestudeert. Het woord bijbel bijvoorbeeld is afkomstig van het Griekse woord Biblia, dat boeken betekent (biblion= boeken). De herkomst van het woord etymologie zelf is het Griekse woord etymos hetgeen werkelijk waar betekend. Logos staat voor leer, kunde, wetenschap. Het was bisschop Isidorus van Sevilla die het woord bekend maakte. Zijn boek Etymologiar was een encyclopisch werk waarin hij informatie over allerlei zaken probeerde te relateren aan de oorspronkelijke betekenis van een woord. Zijn werk werd eeuwenlang veelvuldig geraadpleegd. Het is vaak geen gemakkelijke opgave om de juiste etymologie van een woord te vinden. Er is veel kennis van de geschiedenis van de bestuurdeerde taal en de mogelijke brontalen voor nodig. Ook is het niet verstandig om altijd af te gaan op de huidige betekenis van een woord. Wat op het eerste gezicht de afkomst lijkt te zijn van een woord is soms volksetymologie, terwijl de juiste afkomst van het woord heel anders is.

Een voorbeeld van volksetymologie is het volgende: Het Latijnse woord Lucus betekent bos. Het woord lucus doet denken aan lucis, dat licht betekent. Nu is het in een bos meestal donker. Men verklaarde dat volgens de volksetymologie zo: het lucus heet zo omdat het er juist niet licht is. De juiste verklaring is echter dat lucus oorspronkelijk open, lichte plek in een bos betekende en later voor het bos zelf werd gebruikt. Ook is het moeilijk om vast te stellen hoe ver men terug moet en kan gaan. In feite houdt de etymologie zich bezig met het onderzoeken hoe woorden naar verschillende talen verbasterd zijn. Opvallend is dat bij verbastering van een woord de medeklinkers meestal goed geconserveerd blijven, terwijl de klinkers snel veranderen. Maar uiteindelijk veranderen vroeg of laat ook de medeklinkers (zo wordt een v snel een f of p, en wordt een ch snel een k. Het is bekend dat het Latijn terug te voeren is op het Sanskriet. Veel Europese talen zijn op hun beurt beinvloed door het Latijn. Door verschillende Europese talen naast elkaar te leggen.wordt deze verwantschap duidelijk. Zo was in het Sanskriet het woord voor vader "pitar" en in het Latijn "pater". Vervolgens zien we bij de Romaanse talen "padre" (Spaans en Italiaans), in het Duits "vater", in het Nederlands "vader" en in het Engels "father". In het Zweeds en Deens is vader zowel "pater" als " fader". Dit is een goed voorbeeld van hoe verbastering kan verlopen. De oorspronkelijke vorm pitar behield de medeklinkers en verloor de klinkers in pater; vervolgens werd de p een v of f en werd de t een d. Echter, etymologie kan nog verder gaan. Zo veronderstellen sommige geleerden een verwantschap tussen het woord vader in het Sanskriet en Latijn, pater en pitar, en de naam van enkele belangrijke goden zoals de Romeinse god Jupiter en de Oudindische Pra-japati. Tevens veronderstellen deze geleerden dat het woord vader in beide talen voortkomt uit de naam van de vader-godheid.

OORSPRONG

De naam Papiaments is afgeleid van de Portugese en Spaanse termen voor spreken (respectievelijk papia en papear). Op Aruba wordt de taal Papiamento genoemd. Op Aruba is het Papiamento vanaf 2004 een officiele taal geworden naast het Nederlands, hoewel het Nederlands in het bestuurlijk apparaat nog de meest gebruikte taal is. Het Papiamento dat wordt gesproken op Aruba heeft een etymologische georienteerde spelling, terwijl Papiamentu (zoals de taal heet op Curacao), fonetisch wordt gespeld. Ook op Bonaire maakt men gebuik van een fonetische spelling.